

АНАЛІЗ ВСТУПУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ ЗА КОНТРАКТОМ ДО ВІЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ПРИЙНЯТТЯ ЦОГО РІШЕННЯ

Галина ГОЗУВАТЕНКО,

*науковий співробітник Наукового центру
сухопутних військ Академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Сформувати систему стимулювання військовослужбовців та вдосконалити систему матеріального та морального заохочення сержантів і солдатів, які проходять військову службу за контрактом, – першочергове завдання при переході на контрактну систему комплектування. Безкоштовне отри-

мання вищої освіти військовослужбовцями-контрактниками, безумовно, зробить контрактну службу більш привабливою для молоді, якій надаватиметься реальний шанс здобути вищу освіту, не припиняючи служби.

Сьогодні для дослідників стає очевидним: військова служба за престижністю в

Україні посідає десяте місце, а лише сім відсотків громадян признають військову освіту перспективною. Зрозуміло, що військо європейського зразка потребує інтелектуальних високоосвічених особистостей. Концепція підготовки військових кадрів повинна враховувати також і зміни, що мають відбутися в армії - повну комплектацію військовослужбовцями за контрактом.

Перехід Збройних Сил України на професійну основу вимагає створення відповідних умов для їх функціонування, серед яких – забезпечення соціально-правового захисту. У своєю чергу, це робить військову службу більш привабливою для молоді. Проте останнім часом спостерігається тенденція дострокового звільнення з контрактної служби, відмова поновлювання її на наступний строк. Серед причин – невпевненість у майбутньому після закінчення військової служби, особливо за умов відсутності вищої освіти. Так, за даними на 2006 рік, частка осіб з базовою і повною вищою освітою серед військовослужбовців-контрактників становила лише 13,2 % від загальної чисельності.

Перераховані чинники обумовлюють необхідність наукового дослідження основних проблем становлення системи вищої освіти військовослужбовцями служби за контрактом.

Перелік імен авторів, які тією чи іншою мірою торкалися питання підготовки військовослужбовців служби за контрактом Збройних Сил України висвітили у своїх роботах такі відомі військові діячі, як М. Матюх, В. Радецький, В. Шкідченко, В. Лішавський, О. Затинайко, О. Кузьмук, А. Гриценко та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. окремої уваги щодо нашої теми дослідження заслуговують наукові статті, які почали з'являтися в Україні наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Вони різнопланові як за глибиною, так і за проблематикою висвітлення аспектів, а також масштабністю за формою і жанром. Так, при дослідженні процесу розвитку вищої освіти у Збройних Силах України, автори звернулися до наукових публікацій таких науков-

ців–фахівців М. Й. Борищевського, Н. І. Корсарева, Р. Росляка [10, 11, 15].

Відтак, ця тема залишається маловивченою. Зважаючи на це та усвідомлюючи актуальність і практичну цінність досліджень із визначеної теми, автори ставлять перед собою завдання: по-перше, висвітлити процес отримання вищої освіти військовослужбовцями Збройних Сил України через службу за контрактом; по-друге, проаналізувати фактори, що впливають на прийняття рішення щодо вступу до вищих військових навчальних закладів військовослужбовців служби за контрактом.

Діючий порядок вступу до ВНЗ (ВВНЗ) у Міністерстві освіти і науки України, в Департаменті військової освіти і науки Міністерства оборони України та Головному управлінню особового складу Генерального штабу Збройних Сил України:

– пільг для військовослужбовців військової служби за контрактом при вступі до ВНЗ, зокрема, до вищого військового навчального закладу (ВВНЗ), не існує. Відповідно до Умов прийому до ВНЗ, вони повинні на загальних умовах складати вступні випробування та брати участь у конкурсі. При цьому слід зауважити, що військовослужбовці-контрактники мають право, відповідно до Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слушачами) вищих навчальних закладів, вступати до ВВНЗ або військових навчальних підрозділів для навчання за програмою підготовки громадян на посаді осіб офіцерського складу.

Починаючи з 2006 року, військовослужбовцям військової служби за контрактом, які не мають офіцерських звань, з метою поглиблення професійних знань та здобуття базової вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» надана можливість навчатися без відриву від служби у вищих військових навчальних закладах за рахунок коштів, передбачених на це у Державному бюджеті України (300 осіб на рік).

Для продовження цієї роботи відповідно до спільного наказу Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України «Про організацію прийому слухачів, курсантів (студентів) на навчання до вищих навчальних закладів для підготовки військових фахівців з вищою освітою» здійснювався відбір кандидатів з числа військовослужбовців рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом, які бездоганно прописали у Збройних Силах України не менше одного терміну контракту і якщо освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» здобувається ними вперше, до п'яти вищих військових навчальних закладів.

На законодавчому рівні пільги для військовослужбовців-контрактників, які обирають цивільні ВНЗ для навчання, не передбачені. Під час вступу до цивільних ВНЗ, рівень їх знань оцінюється за результатами вступних іспитів [12, 13].

Військовослужбовців військової служби за контрактом зараховують до навчальних закладів на конкурсних засадах відповідно до кількості набраних балів, крім окремих категорій громадян, які зараховуються поза конкурсом, а саме:

- особи, яким Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» надане таке право[14];

- діти військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, працівників правоохоронних органів, які загинули під час виконання ними обов'язків військової служби.

Військовослужбовці-контрактники можуть отримувати вищу освіту, не припиняючи служби:

- згідно з пунктом 79 Положення про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України, яке затверджено Указом Президента, вони мають право навчатися

на заочних і вечірніх відділеннях вищих навчальних закладів України, у тому числі за профілями, спорідненими з їх військово-обліковими спеціальностями.

Таким чином, під час проходження служби військовослужбовці-контрактники мають можливість отримати вищу освіту, підвищити свій освітній рівень, не припиняючи служби. Випускники ВВНЗ отримують освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» без офіцерського звання.

Військові навчальні заклади мають завдання щодо проведення військово-професійної орієнтації серед усіх категорій громадян, у тому числі й серед військовослужбовців-контрактників з метою залучення їх до здобуття вищої професійної військової освіти для подальшої військової служби у Збройних Силах України.

Зрозуміло, що є певна зацікавленість керівництва ВВНЗ, щоб саме туди вступали юнаки і дівчата, які свідомо обрали шлях, пов'язаний із Збройними Силами України, і що дуже важливо – мають відповідний досвід військової служби та прагнуть стати офіцерами.

Для цього було проведено опитування серед курсантів першого курсу в 5 вищих військових навчальних закладах (Військовому інституту Київського національного університету імені Т. Шевченка, Військовому інституту телекомунікації інформатизації Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут», Академії Сухопутних військ, Харківському університеті Повітряних Сил, Севастопольському військово-морському інституту імені П. С. Нахімова для аналізу факторів, які впливають на прийняття рішення щодо вступу до вищих військових навчальних закладів, визначення їх залежності від соціально-економічної ситуації в країні було.

Метою опитування було виявлення сукупності об'єктивних та суб'єктивних факторів, які впливають на прийняття рішення до вступу в вищі військові навчальні зак-

Соціальний портрет респондентів

лади, з метою підготовки інструментарію (анкети) соціологічного дослідження цивільної молоді, проведення якого заплановано на другий етап надання послуг.

Генеральна сукупність складає 959 курсантів. Вибіркова сукупність склала 675 респондентів (70%) та розподілилася наступним чином:

- Військовий інститут Київського національного університету імені Т. Шевченка – 100 респондентів;

- Військовий інститут телекомунікації та інформатизації Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» – 156 респондентів;

- Академія Сухопутних військ – 159 респондентів;

- Харківський університет Повітряних Сил – 210 респондентів;

- Севастопольський військово-морський інститут імені П. С. Нахімова – 50 респондентів.

За належністю до категорії військово-службовців, всі респонденти відносяться до курсантів 1 курсу навчання.

Інформаційну базу дослідження склали дані анкетного опитування. У результаті обробки соціологічної інформації були отримані таблиці та графіки одномірного розподілу даних, які характеризують загальну систему та структуру цінностей курсантів 1 курсу навчання ВВНЗ.

Категорія респондентів складається на 90,5% з чоловічої статі, які виховувалися у повній сім'ї (75,1%). Найбільша кількість респондентів до вступу мешкало в містах. Всі регіони України представлені майже рівномірно, за виключенням АР Крим (8,1%), з них 46% навчається у Севастопольському військово-морському інституті імені П. С. Нахімова. Вихідці з родин військово-службовців – 43,3% курсантів.

На запитання анкети: «Чи вважаєте Ви себе віруючою людиною?» відповіді респондентів мають наступний розподіл:

так – 71,3%;

вагаюся між вірою та невір'ям – 17,3%;

ні – 11,3%.

Соціальні характеристики	Курсанти (у %)
1. Ваша стать	
Жіноча	9,5
Чоловіча	90,5
2. В якому регіоні Ви мешкали до вступу у ВВНЗ	
Західному	21,9
Східному	15,1
Центральному	27,9
Північному	17,2
Південному	9,6
АР Крим	8,1
3. До вступу у ВВНЗ Ви постійно проживали	
у столиці	9,2
в обласному центрі	9,2
у районному центрі	17,6
у місті	32,9
у селищі міського типу	11,3
у великому селі	7,0
у селі	12,6
Інше	0,3
4. У якій родині Ви виховувались?	
повній	75,1
не повній	20,9
без батьків	4,0
5. У вашій родині є (були) військо-вослужбовці?	
Так	43,3
Ні	56,7

Більшість курсантів відносить себе до віруючих.

Основна кількість курсантів вступила на навчання до ВВНЗ зі школи (53%), показник випускників ліцеїв – 25,6%. Звернемо увагу на те, що представників строкової служби та військової служби за контрактом 9,8% від загальної чисельності респондентів.

Джерелом інформації, що лідирує, є родичі та знайомі (40%). Вдвічі менший інформаційний вплив військоматів (29,2%),

З яких джерел Ви отримали інформацію щодо ВВНЗ?

Джерела інформації	Частота вибору	У відсотках
від родичів, знайомих	404	59,9
з військкомату	197	29,2
з Інтернету	170	25,2
у процесі військово-професійної діяльності	106	15,7
з телебачення, радіо	59	8,7
з публікацій у пресі	50	7,4
з інших джерел	67	9,9

майже такий самий вплив має Інтернет (25,2%). Інші джерела фактично стоять у стороні, їх потенціал майже не використовується в інтересах Збройних Сил України.

При прийнятті рішення про вступ до ВВНЗ, респонденти також здебільшого спираються на поради родичів (55,9%) та на особисте рішення (25,5%). Інші елементи суспільства майже не впливають на процес прийняття рішення.

Основний мотив при прийнятті рішення навчатися у ВВНЗ – можливість займатись цікавою і престижною для чоловіка справою (50,8%) та отримати престижну спеціальність, яка стане в нагоді (43,1%).

Це означає, що курсанти першого курсу вважають: офіцерська служба потрібна суспільству. Необхідно звернути увагу, що на третьому місці – причетність до важливої справи захисту Вітчизни (35%). Досить високий відсоток бажаючих отримати безконтактну освіту (29,6%), але мотиви соціально-економічного блоку майже не впливають на прийняття рішення, тому на цьому етапі залежність від соціально-економічної ситуації в країні мінімальна.

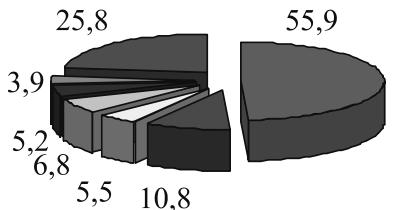
Показово, що тільки третина респондентів, які в мають родинах військовослужбовців, бажають продовжити сімейну династію.

Більшість курсантів у подальшому бажають займатися військовою справою (64,9%). Але необхідно звернути увагу, що 34,2% курсантів обирали навчання у ВВНЗ щоб у подальшому розвинути свої фізичні якості.

Від 15% до 19% респондентів бажають стати матеріально незалежним, уникнути можливого безробіття, отримати соціальні пільги та гарантії від держави. Це свідчать про залежність подальшої роботи від соціально-економічної ситуації в країні.

Більшість респондентів (79%) вважають, що прийняли правильне рішення, але 16,9% курсантів за три місяці навчання вагаються у правильності свого рішення.

Що в найбільшій ступені вплинуло на прийняття Вами рішення про вступ до ВВНЗ?

- поради батьків, родичів
- рекомендації командирів, начальників
- поради друзів (товаришів по службі)
- рекомендації працівників військкомату
- реклама військової служби, ВВНЗ
- засоби масової інформації
- інше (особисте рішення)

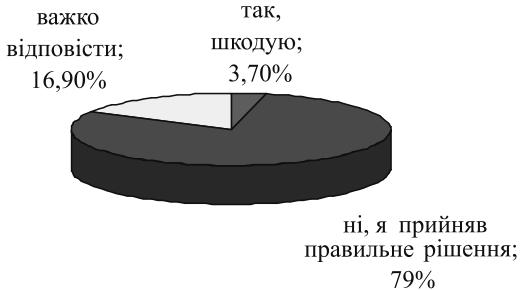
**Мотиви, якими керувалися респонденти
при прийнятті рішення про вступ
до ВВНЗ**

Перелік мотивів	Частота вибору	У відсотках
можливість займатись цікавою і престижною для чоловіка справою	343	50,8
можливість отримання престижної спеціальності, яка стане в нагоді	291	43,1
причептність до важливої справи захисту Вітчизни	236	35,0
особиста схильність до порядку, дисципліни, організованого ритму життя	222	32,9
бажання безкоштовно отримати вищу освіту	200	29,6
можливість фізичного самовдосконалення	199	29,5
можливість матеріально забезпечити себе і свою сім'ю	181	26,8
можливість управління людьми, військовою технікою та озброєнням	119	17,6
бажання продовжити сімейну династію	106	15,7
військові традиції, ритуали, військова форма одягу	99	14,7
романтика офіцерської служби	76	11,3
отримання спеціальних пільг і переваг	54	8,0
надія на вирішення житлової проблеми	40	5,9
можливість побачити життя в інших регіонах країни	31	4,6
поступив випадково	19	2,8
можливість перечекати «важкі часи»	7	1,0

**«Ви обирали навчання в ВВНЗ
щоб у подальшому:»**

Варіанти відповідей	Частота вибору	У відсотках
займатися військовою справою	438	64,9
захищати свободу та незалежність Батьківщини	246	36,4
розвинути свої фізичні якості	231	34,2
одержати гідну безкоштовну освіту, спеціальність	213	31,6
побачити світ, приймаючи участь у миротворчих операціях	182	27,0
випробувати себе	128	19,0
стати матеріально незалежним	128	19,0
уникнути можливого безробіття	114	16,9
продовжити сімейні традиції	108	16,0
по закінченню військової служби отримати соц. пільги та гарантії від держави	101	15,0
позбутися проблем цивільного життя	20	3,0

Шкодуєте Ви про своє рішення щодо вступу у ВВНЗ

Особливо високий відсоток цієї категорії курсантів у ВІТІ КПІ (26,95%), у цьому навчальному закладі також найбільший відсоток курсантів, які шкодують про своє рішення (8,3%).

Відношення до майбутньої професії офіцера за час навчання

Варіанти відповідей	Частота вибору	У відсотках
змінилось у кращу сторону	290	43,0
не змінилось	232	34,4
zmінилось у гіршу сторону	64	9,5
важко відповісти	88	13,0

Розподіл відповідей (zmінилось в кращу – 43%, не змінилось – 34,4%) повністю корелює з відповідями на запитання про правильність рішення до вступу. Але ця тенденція може змінюватися у бік зменшення позитивного відношення, тому що розподіл відповідей за іншими варіантами (22,5%) за перші три місяці навчання досить вагомий.

Основні проблеми, з якими зіткнулися респонденти у процесі навчання, є відсутність достатнього вільного часу, розлука з рідними і близькими, напруженість навчання. Перші позиції відповідей свідчать про недостатню морально-психологічну готовність курсантів до оволодіння обраною спеціальністю. Досить високий відсоток (24,1%) респондентів, які вважають недостатніми побутові умови (найбільший відсоток – 37,8% – у ВІТІ КПІ).

Показово, що 20% курсантів відмічають як труднощі – обмеження свободи дій, необхідність підпорядковуватись, виконання наказів, хоча в переліку мотивів – особиста схильність до порядку, дисципліни, організованого ритму життя зайняла четверте місце.

«Визначить труднощі, які Вас турбують більше за все?»

Варіанти відповідей	Частота вибору	У відсотках
відсутність достатнього вільного часу	303	44,9
розлука з рідними і близькими	248	36,7
напруженість навчання	183	27,1
відсутність значних побутових умов	163	24,1
обмеження свободи дій, необхідність підпорядковуватись, виконання наказів	135	20,0
психологічне навантаження	107	15,9
труднощі оволодіння спеціальністю	60	8,9
висока вимогливість командирів	39	5,8
фізичне навантаження	32	4,7
не має труднощів	24	3,6

Відповіді на запитання про плани на майбутнє мають наступний розподіл:

Більшість респондентів (67,7%), на цьому етапі навчання бажають у подальшому продовжувати службу в армії. Але 8% будуть намагатися звільнитись (найбільша кількість бажаючих – ВІКНУ, ВІТІ КПІ), не має чіткого плану кожен четвертий курсант. Виходячи з цих відповідей можливо спрогнозувати збільшення другої категорії курсантів.

Відповіді курсантів, незважаючи на незначний вплив соціально-економічної ситуації в країні, свідчать, що в першу чергу, на їх думку, необхідно підвищити грошове забезпечення та соціальний захист військово-службовців.

Друге місце займають заходи з постійного та наполегливого формування привабливого іміджу ЗСУ [20].

Таким чином, служба у Збройних Силах України за контрактом, набуття військо-

Відповіді респондентів щодо заходів по збільшенню кількості бажаючих вступити до ВВНЗ

Варіанти відповідей	Частота вибору	У відсотках
підвищити грошове забезпечення та соціальний захист військовослужбовців	440	65,2
постійно та наполегливо формувати привабливий імідж ЗСУ, сприяти підвищенню їх престижу	246	36,4
починати працювати у цьому напрямку з допризною молоддю ще зі школи	107	15,9
проводити інтенсивну роз'яснювальну роботу та рекламу військової служби	52	7,7
зменшити конкурсні вимоги при вступі до ВВНЗ	48	7,1
інше	36	5,3

вого досвіду, отримання вищої військової фахової освіти за державні кошти на сьогоднішній день є перспективним напрямом: суспільство здобуде армію з висококваліфікованих фахівців, що свідомо пов'язали свою долю з військовою службою, а до Збройних Сил не потраплятимуть випадкові люди.

На основі аналізу матеріалів опитування вивчено соціальний склад курсантів 1 курсу та визначено перелік факторів, які впливають на процес прийняття рішення до вступу у вищі військові навчальні заклади. Встановлено, що найбільш впливовими виявилися наступні фактори:

- джерела інформації – родичі, військомати, Інтернет;
- соціальне середовище – поради батьків, особисте рішення;
- мотиви – можливість займатись цікавою і престижною для чоловіка справою, можливість отримання спеціальності, яка стане в нагоді, причетність до важливої справи захисту Вітчизни.

ДЖЕРЕЛА

1. Матюх М. Професійній армії в Україні бути! / М. Матюх // Військо України. – 2001. – № 3–4. – С. 13–15.
2. Радецький В. Г. Боєготовність, дисципліна, професіоналізм – ознаки сучасної армії / В. Г. Радецький // Народна армія. – 1993. – 6 грудня.
3. Лішавський В. Г. Комплектування військ : Служба за контрактом плюс резерв / В. Г. Лішавський // Народна армія. – 2004. – № 125.
4. Затинайко О. Збройні Сили України – головний фактор незалежності держави / О. Затинайко // Військо України. – 1997. – № 9–12. – С. 4–7.
5. Кузьмук О. І. Роль, місце виховної роботи, морально-психологічного забезпечення у реалізації завдань другого етапу Державної програми будівництва і розвитку Збройних Сил України / О. І. Кузьмук // Народна армія. – 1998. – 24 грудня.
6. Кузьмук О. І. На варті / О. І. Кузьмук // Наука і оборона. – 2002. – № 2. – С. 3–9.
7. Гриценко А. С. Про функції Воєнної організації держави / А. С. Гриценко // Наука і оборона. – 1999. – № 1. – С. 28–33.
8. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : Монографія / Ягупов В. В. – К. : Тандем, 2000. – 380 с.
9. Підласій Г. Реалії сучасного українського виховання / Г. Підласій // Рідна школа. – 1999. – № 12. – С. 3–12.

10. Борищевський М. Й. Трансформація системи цінностей у контексті проблеми ефективності педагогічної взаємодії / М. Й. Борищевський // Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії : Тези доповідей науково-практ. конф. / За ред. Борищевського М. Й. – К. – Дрогобич, 1994. – С. 9–10.
11. Косарєва Н. І. Особливості громадянського виховання студентської молоді / Н. І. Косарєва // Громадянське виховання студентської молоді в умовах трансформації суспільства : Зб. наук. ст. : За мат. Всеукр. наук.-практ. сем. / М. П. Лукашевич та ін. (ред.). – Черкаси, 1998. – С. 36–42.
12. Закон України від 6 грудня 1992 року № 1934-XII «Про Збройні Сили України».
13. Державна програма розвитку Збройних сил України на 2006-2011 роки, введена в дію Указом Президента України від 27 грудня 2005 року № 1862-25т / 2005 року «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 9 грудня 2005 року».
14. Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України, схвалена Указом Президента України від 12 січня 2004 року № 28 / 2004.
15. Росляк Р. «Є такий потенціал» / Р. Росляк // «Народна армія» від 26 січня 2008 року – С. 4.
16. Барабанчиков В. Д. Педагогика высшей военной школы / В. Д. Барабанчиков, В. Г. Звягинцев – М. : ВПА, 1985. – 136 с.
17. Дьяченко М. И. Психология высшей военной школы / М. И. Дьяченко – М. : ВПА, 1983. – 172 с.
18. Подоляк Я. В. Психологія вищої військової школи / Я. В. Подоляк – Х. : ХВУ, 1999. – 221 с.
19. Захаров В. Проблемы реформирования системы военного образования России / В. Захаров // Военная мысль. – 1997. – № 7. – С. 38–43.
20. Звіт Наукового центру Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного НДР «Патріот – Ефект», 2010.